

‘APOLOGIA’ LUI ANDRÉ BONNARD. AMINTIREA LUI CONCETTO MARCHESI

DE

D. M. PIPPIDI

Evocînd, în numărul său din aprilie 1961, figura lui André Bonnard, umanistul elvețian de la a cărui moarte s-au împlinit de curînd doi ani, revista *Europe* pune în lumină nu numai meritele lui de elenist — prea puțin cunoscute, în ciuda unei producții ce impune respectul —, dar și munca desfășurată de regretatul dispărut pe tărîmul social, ca partizan al înțelegerii între popoare și președinte al Comitetului elvețian de luptă pentru pace. Această din urmă activitate, care avea să-i cîștige în 1950 un loc în Consiliul Mondial și, cinci ani mai tîrziu, unul din premiile « Lenin » pentru pace (înmînat la Viena, la 11 mai 1955), avea să-l ducă pe autorul atîtor delicate studii despre poezia greacă într-una din acele situații cu prilejul cărora, în fiecă om, puritatea convingerilor și tăria caracterului sînt supuse unei încercări hotărîtoare. Arestat, în iunie 1952, pentru a fi ținut să ia parte la o sesiune extraordinară a Consiliului Mondial al Păcii, André Bonnard avea să fie trimis în judecată pe baza art. 272 din codul penal elvețian. Amănunțele în legătură cu procesul nu interesează, după cum nu interesează gravitatea sau lipsa de gravitate a condamnării, rămasă simbolică prin suspendarea pedepsei. Singurul lucru important, din punctul nostru de vedere, e atitudinea învățatului în această împrejurare, precum și declarația citită judecătorilor înainte de pronunțarea sentinței. E, în acest scurt text, o elevație morală ce trebuie să se fi impus puternic ascultătorilor, și mai e o desăvîrșire a formei vrednică de un mare scriitor, sau de traducătorul-artist al lui Eshyl și al lui Sofocle. Pentru aceste temeuri, și pentru că la vremea procesului n-au ajuns pînă la noi decît ecouri slabe ale chipului cum acesta se desfășurase, socotim potrivit să reproducem în această publicație — pentru ai cărei cititori și colaboratori îndeletnicirea cu marii clasici nu e numai o meserie, ci un act de încredere în vrednicia omului și în demnitatea lui — mărturisirea unui umanist de seamă al timpului nostru, acel ultim cuvînt adresat judecății căruia grecii obișnuiau să-i spună ἀπολογία.

Monsieur le Président, Messieurs les Juges,

Vous allez prendre votre décision. C'est une affaire entre votre conscience et vous. La mienne est tranquille. Votre verdict ne fera que confirmer le sens que j'ai tenté de donner à ma vie.

Qu'il me soit seulement permis, me référant à ce que vous a dit mon avocat, de rappeler que votre décision ne concerne pas seulement les accusés, qu'elle intéresse l'avenir des libertés de notre pays.

★

J'ai toujours beaucoup aimé les enfants, j'ai vécu, je vis encore parmi la jeunesse. C'est pour la jeunesse que j'ai aimé la paix, pour que les jeunes de ce pays ne périssent pas avant d'avoir goûté la beauté de vivre.

L'humanisme, dont on a reconnu la présence en ma personne, ce n'est pas la science d'un homme de cabinet. C'est autre chose, c'est une règle de vie qui m'est fixée. Ce n'est pas non plus une simple moitié de moi-même, cohabitante dans l'équivoque avec l'autre moitié, celle qu'on a beaucoup trop sommairement appelée communiste.

En vérité, l'hellénisme a été pour moi une longue école, une école à laquelle je me suis soumis tout entier. On essaie de me séparer de l'auteur de la traduction d'Antigone, de séparer en moi le familier d'Antigone et le partisan de la paix. En fait c'est exactement le même homme.

Non, Messieurs les Juges, je ne suis pas la double créature qu'on vous a dépeinte. L'ami de la littérature grecque est du même coup le partisan de la paix. En premier lieu parce que je ne suis pas un homme politique mais un maître de littérature. En second lieu parce que, prenant toujours au sérieux ce que j'enseigne, j'ai tenté d'inculquer à mes étudiants ce que les lettres grecques m'ont appris. Ne croyez pas que la littérature ne soit faite que pour être lue. Elle est faite pour être vécue. Si elle n'enseignait pas à vivre, si elle n'était qu'un jeu, je ne m'y serais pas intéressé. C'est vivre que je veux, c'est enseigner à vivre, parmi les créatures vivantes.

Je ne suis pas un communiste et ce n'est pas une espèce d'habileté ou de duplicité qui a fait que je suis resté à l'écart de ce parti et de tout parti, c'est ma nature même et c'est mon éducation tout ensemble qui font que je reste en face du communisme en état d'interrogation.

Cet état d'interrogation a été celui de toute mon existence: il est probable que j'y resterai toujours. Il est lié à mon être. Mais il n'y a pas là une démarche négative, il y a au contraire une incitation à chercher sans cesse pour soi-même un équilibre nouveau. Tant que je ne serai pas au bout de ma course, je chercherai.

Une chose avant tout, une chose qui est celle que nous cherchons tous ensemble. Une chose qui, seule nous garantit la possession des autres biens. Cette chose-là, c'est la paix.

Je veux chercher la paix.

Vous savez dans quel état d'inquiétude nous sommes tous placés aujourd'hui. Je ne suis pas communiste. Mais si le monde marxiste nous propose la paix, je ferai la paix avec les marxistes. Si le monde capitaliste nous propose la paix, je ferai la paix avec les capitalistes. C'est la paix qui fixe mon choix. Car il me paraît inconcevable et insensé de préférer aux chances de paix qui s'offrent de l'un ou de l'autre côté du monde, cet autre choix qui serait la destruction de l'une des deux moitiés du monde par l'autre — ce qui pourrait aussi signifier des deux moitiés du monde tout ensemble.

Mais cela ne sera pas. Le peuple des hommes veut vivre et je veux vivre avec lui tout entier.



Helikon e numele unei noi reviste de studii clasice — sau, cum o indică subtitlul: « de tradiție și cultură clasică » — publicată la Napoli, în editura Rondinella, din inițiativa și sub îngrijirea filologilor Antonio Mazzarino și Johannes Irmischer: unul, bine cunoscut în țara noastră pentru activitatea desfășurată la Institutul « für griechisch-römische Altertumskunde » al Academiei din Berlin, ca și pentru raporturile cordiale pe care le întreține cu colegii săi români; celălalt, profesor încă tânăr de literatură latină la Universitatea din Messina.

Primele două fascicule apărute (ianuarie—iunie 1961) sînt frumos tipărite și de un cuprins extrem de variat. Împreună cu aspecte de orice natură ale domeniilor propriu-zis « clasice », grec și latin, se iau în discuție în paginile revistei probleme ale romanității și greșităților tirzii, fără a trece cu vederea istoria studiilor despre antichitate, din evul mediu pînă în zilele noastre.

Sub acest raport, noul periodic nu se deosebește așadar de numeroase alte reviste de filologie din Italia și din țările Apusului îndeobște. Trăsătura nouă trebuie căutată, pe de o parte, în colaborarea masivă a unor specialiști din țările socialiste (din numărul cărora câțiva dețin în noua publicație rubrici permanente), pe de altă parte, în intenția directorilor de a face să pătrundă în *Helikon*, alături de contribuțiile de pură specialitate, ceea ce Cuvîntul-înainte al directorilor numește: « Tutto ciò che è concretamente umano in ogni luogo e in ogni maniera in cui la tradizione torni a rivelarsi ».

A pretinde că formula e de o limpezime cristalină, ar fi desigur o exagerare. Dar viitorul ne va ajuta să înțelegem și programul și realizările, pe care le dorim la înălțimea unor intenții fără îndoială laudabile. Pînă atunci, să reținem că *Helikon* e pus sub patronajul spiritual al lui Concetto Marchesi, latinistul de curînd dispărut, învățatul și cetățeanul a cărui curajoasă atitudine în anii dictaturii mussoliniene avea să-i cîștige respectul general și, înainte de toate, atașamentul statornic al celor mai buni elevi ai săi.

Antonio Mazzarino e unul din acești discipoli devotați amintirii maestrului. Primul fascicul din *Helikon* se deschide cu un *Ricordo di Concetto Marchesi*, în care admirația se împletește cu afecțiunea și care, punînd în lumină semnificația umană și politică a exemplului lui Marchesi, proclamă implicit idealurile în serviciul cărora se angajează revista. « *Confessiamolo francamente, citim în această ordine de idei: questo grande vecchio, di allora 62 anni, che, mentre l'Italia ufficiale stava zitta e retorica sull'orlo della rovina, gridava forte le Sue idee politiche e osava di affermare i diritti del varietà sulla superficiale adorazione per le opere ottocentesche, è il Maestro più coraggioso che la nostra generazione potesse cercare. Io non so se siamo degni di Lui. Per essere degni di Lui, abbiamo un modo, e uno solo: intendere il Suo messaggio di libertà fino alla sua significazione più tragica e più profonda.*

È un messaggio che tocca, sì, i latinisti, ma tocca tutti gli uomini di buona volontà. È il messaggio di un Uomo, che rievoca la civiltà latina e cristiana, in quanto essa si continua nella realtà nuova, fatta di giustizia e di libertà. In questo messaggio a nulla si rinunzia di ciò che fu grande nel nostro mondo, e che fece il nostro mondo. I poeti di Marchesi possono essere Virgilio e Orazio, ma anche Lucrezio Petronio e Marziale. Egli può intendere Cesare, anche senza umiliare Cicerone. Il triste Sallustio è il Suo storico, a cui ha dedicato pagine indimenticabili in Voci di antichi (1946); ma il religioso Livio, il ribelle Tacito gli hanno ispirato, rispettivamente, una tra le pagine più commosse della Storia della letteratura latina e di Voci di antichi, e una monografia (1924), che resta ancor oggi il meglio di ciò che fu mai scritto su Tacito. Egli sa rievocare con eguale chiarezza di umanista il pelo-rosso Catone, che non ama, e i generosi Gracchi, la cui prosa lo commuove fino allo stremo della sua passione. Egli ci ha insegnato che si può sacrificare tutta la vita a un grande ideale, affrontare il carcere e rischiare il pericolo senza compromessi, appunto se si raggiunge quella serena obiectivită, che ci fa sentire tutte le voci degli uomini che dissero una parola, piccola e grande, degna di essere ascoltata ».

Dincolo de experiența personală a autorului, o asemenea mărturisire e un semn al vremii. Al unei epoci care a renunțat definitiv la mitul « turnului de fildeș » și care, în aspirația-i către adevărul care e unul, refuză să despartă valorile intelectuale de acele morale și politice.